

Memòries d'Eivissa en guerra: na Maria de can Parra

per Francisca Riera Escandell

A la primeria d'aquest any va morir, als 93 anys, na Maria Marí Juan, na Maria de can Parra, de Sant Rafel. Va ser una dona vital, forta i alegre, i va tenir l'amabilitat i la paciència de deixar que l'entrevistàs en dues ocasions, en el marc de la investigació que estava portant a terme sobre el record que havia quedat en els eivissencs dels anys de la guerra civil.¹ Escoltant les converses mantengudes amb na Maria em torna el record de la persona entranyable que era i de com, a pesar dels anys tristos i dolorosos que li feia recordar, ella ho va fer de bon humor i rememorant també les coses bones. Així, en les hores enregistrades han quedat molts moments de les dos rient de bona gana. Aquest vol ser un petit homenatge a ella i a la seua família.

Va néixer el maig de 1922, era filla dels mijorals de la finca de cas Corb, a la parròquia de Jesús, propietat de la família de Just Tur Puget. Na Maria recordava que un dels amos era el metge Pérez Pedrero, casat amb la germana de Just. També era dels mateixos amos la finca de cas Piló (que estava afermada a cas Corb), allí estaven de mijorals els seus avis paterns. No va anar a escola: «no era com ara, que us hi fan anar, llavò no», va dir. Des dels 7 anys va anar «darrere ses

Maria Marí Juan, de can Parra, amb 21 anys d'edat.

ovelles», ajudant en les feines de pastora, com tants nens de la pagesia, i des de llavors no va aturar de treballar.

L'estiu del 36, quan començà la guerra, només tenia 14 anys i moltes coses no les hi contaven, sobretot de política. «Encara era una boixa», afirmava. Però si que en recordava d'altres. A ca seua, com a tantes cases del camp eivissenc, varen acollir alguna gent de Vila: «unes dones de Formentera, sa mare i tres filles, que vivien vora s'església de Sant Elm, però com que la varen fer malbé i llavò hi posaren un *refugio*, elles, mesquines, varen tenir por i varen venir».

També recordava bé el bombardeig del 13 de setembre: «un diumenge de tarda, pareixia que no hi havia d'haver res, que tot estava en calma, mira, varen venir avions, no sé quants, tampoc en degué venir cap *patrulla*, i varen tirar un parell de bombes, per fer rendir es rojos, que deien». El record encara estava viu en na Maria: «hi va haver es

desconcordi més gros que puguis pensar, conta que per aquells terços de cas Corb amunt només veies gent a fugir de Vila caminant, que llavò no hi havia altra cosa, amb criatures a coll, allò simateix feia por».

Aquell mateix solpost des de ca seua també varen sentir el repicar de les metralletes i les granades, son pare se'n va entèmer, del que passava: «ara deuen matar es presos». La retirada dels republicans començaria aquella mateixa nit, amb ells marxarien dues de les al·lotes que estaven refugiades a ca seua: «perquè es *novio* d'una se'n volia anar amb ells i no la volia deixar, i se'n va endur s'al·lota i sa germana».

També recordava els anys de misèria després de la guerra, encara que em va admetre que ells no varen passar gana, perquè son pare «era molt treballador i molt curiós, i cas Corb era una finca molt bona»; recordava que hi havia molta fruita, ametlles, figues seques, i que sembraven i collien molt de blat. El gra el varen amagar per evitar que els hi fos confiscat i així poder fer sèmola: «perquè en aquells anys no hi havia arròs, no hi havia sopa de cap classe, no hi havia res, ni es més rics podien menjar». Després, seguia explicant, ja va començar a haver-hi algunes coses «però tot rationat».

Després de la retirada dels republicans, el seu avi patern va estar un temps a la presó: «no gaire, mig any o això». Em va dir que estava «posat en política», però que no sabia ben bé amb qui. Al cap d'una estona, emperò, em confessà el que ella en creia el motiu: «Saps per què

1. Les entrevistes a Maria Marí Juan, realitzades en data 02/08/2010 i 28/12/2010, així com les altres entrevistes i documentació que es mencionen en aquest article, es troben dipositades a l'Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa amb el nom: «Beca d'Investigació per a la memòria històrica 2010: Records de la Guerra Civil. La percepció dels eivissencs del conflicte bèl·lic».

d'això... perquè es fill de l'ama, que es deia Justo, era molt de sa part esquerrana». Els qui també estigueren empresonats per republicans, tot i que en aquell moment na Maria encara no els coneixia, foren els que anys després serien el seu marit i el seu cunyat.

Quan va començar la guerra en Josep Cardona Ribas, en Pep Parra (el que seria l'home de na Maria), vivia amb els seus pares, que eren miorals a can Parra, a Sant Rafel. Tenia llavors poc més de 20 anys (havia nascut el desembre de 1913) i, segons tenia entès la seua família, en aquells anys encara no era d'ideals tan esquerrans com ens volen fer creure alguns informes; ni molt menys va tenir una participació activa amb els republicans. «Després sí que va ser d'esquerreres, no sé si a ran del que li va passar», em va afirmar la seua filla Maria, que ens acompanyà en les entrevistes.

La família sempre va creure que la seua denúncia va venir a causa de la gran amistat que tenia amb el seu cunyat, Joan Cardona Roig. «Aquell sí que ho era, esquerrà», admetia la filla d'en Pep, rient. De fet, tot el cercle d'amics i familiars d'en Pep figuraren com a membres del comitè de Sant Rafel. Una de les acusacions que se li feien als informes era precisament la seua amistat amb Just Tur Puget.

Com que en Pep no se sentia implicat políticament mai no va pensar a abandonar l'illa després de la marxa dels republicans. Fins i tot es va incorporar a les files nacionals quan la seua lleva va ser cridada, i quan va ser detengut servia a Artilleria. Deien els seus familiars que qui el va denunciar va ser un dels més destacats falangistes de Sant Rafel, en Pep Rotes, protagonista de la repressió al poble. La neboda d'en Pep i filla d'en Joan Cardona Roig, també anomenada Maria,² ens explicà que fins i tot en Pep Rotes i d'altres falangistes anaren a buscar-lo al Castell, on servia. «El devien anar a buscar per dur-lo a passejar», pensava na Maria, però

el seu superior militar no va permetre que el traïessin.

D'acord amb la informació que es dona a *437/37 La causa general de les Pitiüses* (Vidal & Romero 2001), en Pep hauria estat el secretari del Comitè antifeixista del poble de Sant Rafel. Ni la dona ni la filla li havien sentit a dir mai res que hagués format part de cap comitè, de fet els estranyà molt aquesta informació (ell mai se'n va amagar, de les seues idees esquerranes, ni del que havia fet o no fet). Potser cal qüestionar-se, del Comitè de Sant Rafel (i tal vegada altres comitès d'altres pobles), sí mes que una realitat no va ser una creació de les autoritats franquistes locals per tal d'incriminar aquelles persones que es volien represaliar.

Segons l'informe redactat per la guàrdia civil, en Pep era «de buena conducta particular. Izquierdista, amigo del dirigente rojo Justo Tur» (Vidal & Romero 2001: 78). Un altre informe de l'Ajuntament de Sant Antoni afegeix que era d'ideals esquerrans, «pero deseando el orden y el imperio de la Autoridad. Era de buenos sentimientos, haciendo algunas gestiones para poner en libertad a personas de derechas detenidas por los rojos» (Vidal & Romero 2001: 161). En el seu judici es féu constar que no hi havia proves que cometés «atropellos y desmanes y sí en cambio que desde el referido cargo interpuso su valimiento para que no se cumpliera una pena de muerte recaída sobre una persona afecta al movimiento nacional» (Vidal & Romero 2001: 161). Encara així, va ser condemnat a quinze anys de presó, dels quals en complí una mica més de tres.

Contava la seua dona que mentre va estar empresonat a Eivissa va estar més bé, perquè hi podia anar la família a dur-li alguna cosa per menjar. Però llavors el passaren a Palma, junt amb molts altres presos eivissencs. Allí se celebraria el seu judici i hi acabà de complir la seua condemna.

Els anys sense llibertat, en Pep els va mirar d'aprofitar com va poder, intentant millorar la seua educació. De jove havia estat un

Josep Cardona Ribas, Pep Parra, amb 30 anys.

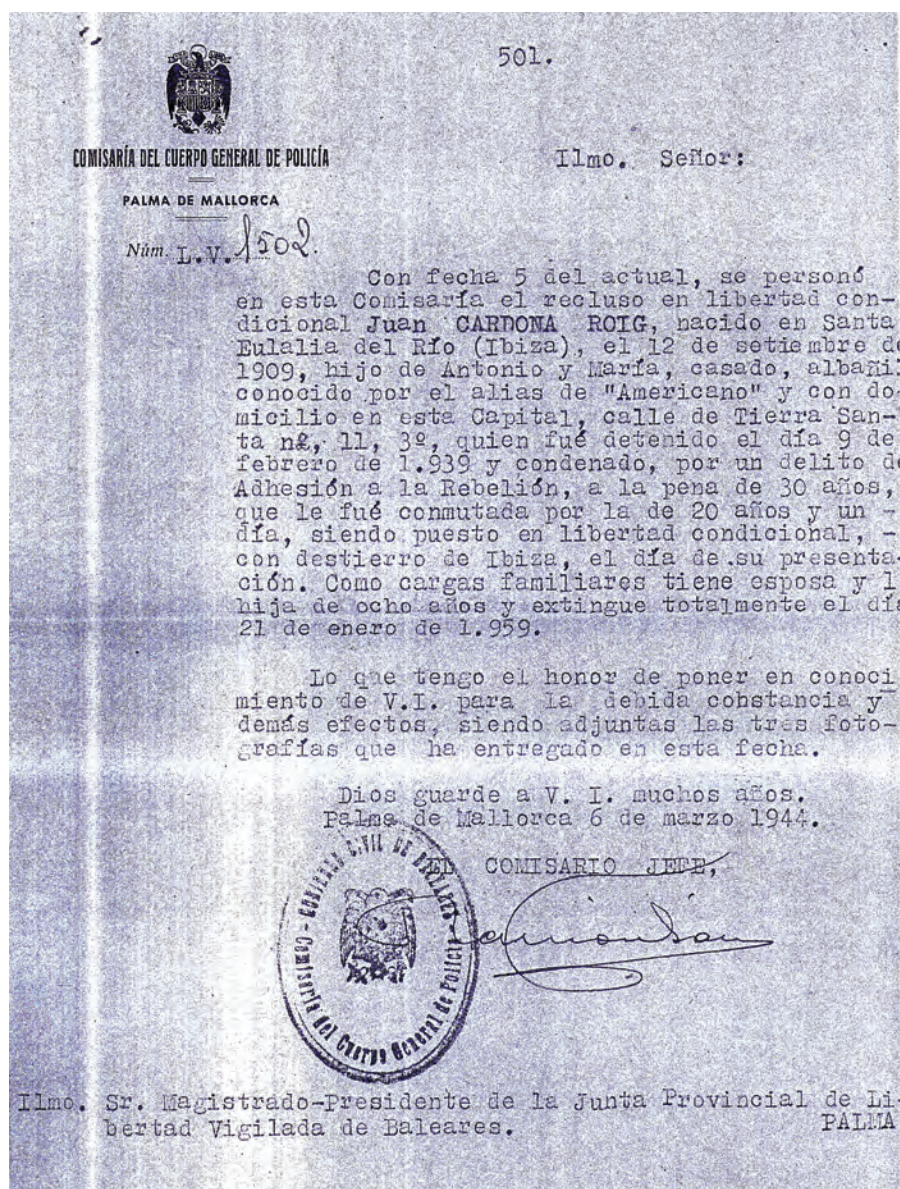
temps al seminari, que en aquells anys era una de les poques formes que tenien els al·lots sense recursos de tenir una educació. La seua família encara conservava un quadern de comptes en el qual practicava problemes matemàtics (datat a la presó de Palma entre setembre de 1939 i febrer de 1940).

Quant al cunyat d'en Pep i na Maria, en Joan Cardona Roig, havia nascut el 1909 a ca n'Americano, parròquia de Jesús (per la part de Cala Llonga). Cap als 13 anys va emigrar a Mallorca, on va fer feines del camp. Cap a l'any 30 va tornar a l'illa «per la defensa del servei» (per incorporar-se al servei militar obligatori) i ja es va quedar a Eivissa, on es va casar amb la germana d'en Pep.

En Joan sí que tenia un compromís polític amb anterioritat a la guerra. La seua família no em va poder dir exactament quina ideologia o partit seguia, però sabien que era d'idees molt esquerranes. Després del desembarcament republicà a Eivissa, en Joan va col·laborar amb les autoritats com a milicià. Una altra neboda d'en Pep i en Joan, na Catalina Cardona,³ encara que llavors només tenia 5 anys, el recordava passant per ca seua amb altres milicians. El setembre del 36, quan els republicans es retiraren de l'illa, en Joan es decidí també a marxar. La seua dona i la seua fi-

2. Entrevista a Catalina i Maria Cardona Cardona: 03/04/2011.

3. Entrevista a Catalina i Maria Cardona Cardona: 03/04/2011.

A dalt, Joan Cardona Roig, ja de major.
A l'esquerra, ofici de l'expedient de llibertat vigilada de Joan Cardona Roig.

lla, nascuda tan sols 6 mesos abans, quedaren a can Parra.

La seua família sabia que en Joan havia estat al front republicà en diversos llocs, però no podien precisar quins. La seua filla creia recordar que havia estat apresat pels nacionals a Menorca. De ser així, hauria estat en els darrers moments de la guerra, ja que Menorca fou de les darreres places en rendir-se als nacionals (el 7 de febrer de 1939). Consultat l'expedient de llibertat vigilada d'en Joan,⁴ les dates quadren. Allí consta que fou detingut dos dies després, el 9 de febrer, encara que no s'especifica a quin lloc.

4. Arxiu del Regne Mallorca. Llibertat Vigilada: segona sèrie, exp. 67

Pel que recordava la seua filla, primer estigué empresonat a la Mola de Menorca i després ja l'enviaren a Eivissa. El primer record que na Maria guardava del seu pare era de quan anava, amb 6 o 7 anys, a visitar-lo a la presó de Vila. Després en Joan encara passaria a la presó pamesana de Can Mir.

Va ser jutjat el juliol de 1941, mes de dos anys després de ser detingut. Fou condemnat per un delictes «d'adhesió a la rebel·lió» a una pena de 30 anys, commutada posteriorment per una de 20 anys. Li seria concedida la llibertat vigilada el 5 de març de 1944, més de cinc anys després de caure captiu. L'alliberament, emperò, estava condicionat al desterrament a més de 250 quilòmetres del seu anterior domi-

cili. Aquests desterraments eren una clàusula habitual en les concessions de llibertat vigilada, cosa que impedia als alliberats retornar a la seua vida habitual, i els obligava a començar una nova vida en un indret desconegut. Així, Joan, amb la seua dona i la seua filla, s'establí a Mallorca, on va viure la resta de la seua vida i on encara resideixen els seus descendents.

Bibliografia

VIDAL TORRES, María José & L. ROMERO, José Miguel (2001). *437/37 La causa general de les Pitiüses*. Eivissa: Editorial Mediterrània, 345 p.

FRANCISCA RIERA ESCANDELL
HISTORIADORA ■